

УДК 94 (477) + 32

**Гриненко Марія Артемівна**

Магістр, аспірант Київського національного університету імені Тараса Шевченка

**Гриненко Мария Артемовна**

Магистр, аспирант Киевского национального университета имени Тараса

Шевченко

**Grynenko Mariia**

master`s degree, graduate student of Taras Shevchenko National University of Kyiv

**ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ ЯК ПРЕДМЕТ «ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКОГО УКРАЇНОЗНАВСТВА» (НА ОСНОВІ РОБІТ ВІЛЕНА ГОРСЬКОГО)**

**ИСТОРИЯ УКРАИНСКОЙ ФИЛОСОФИИ КАК ПРЕДМЕТ «ИСТОРИКО-ФИЛОСОФСКОГО УКРАИНОВЕДЕНИЯ» (НА ОСНОВЕ РАБОТ ВИЛЕНА ГОРСКОГО)**

**THE HISTORY OF UKRAINIAN PHILOSOPHY AS A SUBJECT "THE HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL UKRAINIAN STUDIES" (BASED ON THE WORKS OF VILEN GORSKY)**

**Анотація:** Досліджено і проаналізовано основні роботи Вілена Горського і їх вплив на розвиток сучасних досліджень української філософії.

**Ключові слова:** історико-філософське українознавство, історія філософії, методологія історико-філософських досліджень.

**Аннотация:** Исследованы и проанализированы основные работы Вилена Горского и их влияние на развитие современных исследований украинской философии.

**Ключевые слова:** историко-философское украиноведение, история философии, методология историко-философских исследований.

**Summary:** Researched and analyzed major works Vilen Gorsky and their influence on the development of modern research of Ukrainian philosophy.

**Key words:** historical and philosophical Ukrainian studies, history of philosophy, methodology of philosophical studies.

Актуальність дослідження полягає в тому, що сучасний стан історії філософії України характеризується існуванням різних підходів до її тлумачення. На сьогоднішній день у філософській літературі представлений ряд наукових праць, виконаних у межах описового підходу до історії української філософії. Також існують роботи, автори яких розглядають процес утворення та розвитку філософії в Україні як невід'ємну частину вітчизняної культури і пов'язують його своєрідний перебіг з прогресом нефілософських сфер національної культури в контексті світової. Історія української філософії, що тлумачиться як змістовий складник інтегративно-міждисциплінарного поля українознавчих досліджень набула значного поширення в працях вчених. Ще один напрям новітніх історико-філософських досліджень (та історії вітчизняної філософії зокрема) одержав назву «історія історико-філософської науки», винятковість якого в застосуванні досягнень західноєвропейської історико-філософської думки під час аналізу сучасних проблем розвитку вітчизняної історико-філософської науки. В сучасних умовах, цей список головних напрямків розвитку історико-філософського знання в Україні можна доповнювати та продовжувати. Однак наявність вагомої кількості концепцій усвідомлення історії філософії України вказує як про значні досягнення в цій галузі, так і про наявність важливих для розв'язання методологічних та технологічних проблем.

В сучасних дослідженнях з історії української філософії вагоме місце посідають праці Горського Вілена Сергійовича, який по праву вважається основоположником концепції історико-філософського українознавства, що знайшла своє уточнення у таких роботах, як «Біля джерел: нариси з історії філософської культури України», «Філософія в українській культурі (теорія та методологія)», «Історико-філософська інтерпретація тексту» та в численних статтях, виступах, матеріалах конференцій і має значну кількість наслідувачів нині.

В. Горський вважає, що однією з головних теоретичних проблем, що постали перед розвитком історії філософії України, є питання про взаємовідношення філософського та історичного складника цієї науки, що зумовлює характерні риси

історико-філософського пізнання загалом, оскільки саме в цій галузі історичний і предметний компонент утворюють протиріччя. «...Історія філософії, - зазначає Горський, - на відміну від інших історичних наук набуває антиномічного характеру - історичного і філософського одночасно. У певному сенсі можна говорити про напругу між науковим (емпірично-історичним) і ненауковим (філософсько-теоретичним), що вирізняє власне спосіб мислення у сфері історії філософії як специфічній галузі теоретичного дослідження» [2 с.10-11]. Конкретизуючи наведене положення, учений акцентує увагу на тому, що «сполучення історичного і філософського начал в науці історії філософії зумовлює вихідну напругу, що рухає процес історико-філософського пізнання» і розв'язання цього протиріччя є принципово неможливим [2 с.12]. На його думку, в наш час вихідна теоретична антиномія в структурі історико-філософського знання зумовлює дві сторони росту досліджень історії української філософії, у яких присвоюється перевага або філософському складнику, який схильний тлумачити історичний процес як логіку (у гегелівському дусі), або історичному, який спричиняє виникнення зовнішнього, описового підходу історії філософії України. Хоча недостатність (однак не хибність) описового підходу до історії вітчизняної філософії одразу ж стала досить очевидною для науковців різних періодів, то проблематичність і небезпечність системно-логічного підходу до усвідомлення розвитку філософії в Україні, вважає Горський, і нині не до кінця осмислена: «Із часів Гегеля, - зазначає він, - а в українській історико-філософській науці – понині, саме такий підхід становить визначальну методологічну схему дослідження. Реальне буття філософії в історії, по суті, зводиться до конструювання однолінійного процесу, міст якого утворює сутність філософського бачення, що сприймається як істина суб'єктом історико-філософського пізнання» [2, с.13]. Отже, увесь матеріал, який не вкладається в цей послідовний процес розкриття філософії в її історії, проголошується «поза філософським», пропадає з кола дослідження, а загальним критерієм його обрання постає західноєвропейська філософська спадщина.

На думку Вілена Сергійовича, філософський та історичний складники історико-філософської теорії поєднують принципи діалогічності: «Абсолютизація історичного начала загрожує втратою єдності, яка сполучає філософське різноманіття. Абсолютизація філософського начала хибує втратою різноманіття у підсумку. Принцип діалогізму дає можливість уникнути загрози абсолютизації будь-якої схеми, що забезпечує єдність історико-філософського різноманіття в межах філософської пам'яті... Здатність почути «іншого», побачити в «чужому» «своє» і «своє» в «чужому»... - у цьому запорука успішної реалізації завдань історико-філософського дослідження на рівні, адекватному потребам нашого часу» [2, с.15-16].

Насправді, діалогічний підхід значно поширює межі історико-філософських досліджень, можливості усвідомлення історико-філософського процесу, методологічний інструмент історико-філософської науки, але він імпліцитно приховує в собі настанову, яка, на нашу думку, не була описана в працях Горського, а саме необхідність *конвенційного* узгодження структури історико-філософської теорії. Елемент конвенційності з'являється в системі історико-філософських досліджень, що засновані на принципі діалогічності, тому що кінцевою метою будь-якого конструктивного діалогу, апріорі спільної комунікації є здобуття консенсусу (узгодженість щодо певних дій і думок двох або більше людей). Такі поняття, як *домовленість, консенсус та діалог* є рефлексивними, взаємозалежними та взаємовизначальними, саме тому в структурі діалогічної теорії історико-філософського процесу визначення згоди та істинності мають амфіболічний характер, що створює загрозу підміни істинності конвенцією, системності-консенсусом. Ми вважаємо, що небезпека конвенції, яка перетворюється на істинність в структурі теорії історії філософії, виникає як наслідок виняткового розуміння самої науки та її історії. На нашу думку, що вагомість принципу діалогічності в працях В. Горського характеризується положенням щодо зв'язку між науковим знанням та його історії.

Горський зазначає, що дослідження історії філософії істотно відрізняються від досліджень історії науки. Він аргументує це тим, що історія філософії, в

порівнянні з історією науки, являє собою певний засіб філософствування, тобто історія філософії сама по собі є філософією: «У силу граничності філософських проблем людського буття, у тому числі й пізнавальної діяльності, що є предметом осмислення у сфері філософії, вона не просто враховує здобутки власної історії, а включає сам історичний процес філософствування у сферу своєї рефлексії» [2, с.10]. Цю думку Горський обґрунтовує твердженням про те, що предмет історії науки не співпадає з предметом сучасних наукових досліджень: «За всієї важливості яку для вченого-фізика, хіміка, географа чи лінгвіста, як і для митця, релігійного діяча, політика тощо мають знання з історії здобутків і втрат його попередників, що працювали на тій самій ниві певної науки, мистецтва, релігії тощо, вони суттєво відрізняються від тих, що є безпосереднім предметом його діяльності... Дослідження ж історії наукового пізнання у сфері хімії чи лінгвістики суттєво відрізняються від предмета їхнього дослідження. Так само історик мистецтва може бути позбавлений будь-яких мистецьких талантів, а історію релігії може вивчати атеїст» [2, с.10].

Насправді, наведене міркування віддзеркалює об'єктивні особливості процесу росту філософського та наукового знання, але, на наш погляд, воно потребує вагомих змістових та формальних уточнень, які, можливо, у силу особливостей предмета та завдань роботи, не наведено дослідником, але, відсутність яких не дозволяє нам цілковито погодитися з його точкою зору. Потреба у формальному уточненні зводиться до того, що протягом обґрунтування цього, на наш погляд, достатньо вагомого для методології та теорії історико-філософської науки положення, Горський застосовує аналогію - один із найслабших типів правдоподібних міркувань, завдяки якому формулюється взаємозв'язок таких фундаментальних типів пізнання та діяльності, як філософія - наука, релігія та мистецтво. У свою чергу можна поглибити й зміст положень, що апелюють до предметних сфер філософської науки, естетики, релігієзнавства, мистецтвознавства, і пресубпозиційно містяться в думках дослідника. Приміром, Горський виділяє класичну, для філософської науки, позицію щодо спадковості та приросту знання, яка у філософській літературі одержала назву «концепція

кам'яної кладки», «еволюціонізм» тощо. Ця концепція трактує розвиток наукового знання та науки в цілому як поступовий еволюційний процес «прирощення знань». Проте, якщо зануритися в сучасні дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців у галузі філософії та історії науки, то нескладно впевнитися в тому, що ідея набування нових знань, будучи актуальною за часів Гегеля, не розглядається як така, що може пояснити закономірності та особливості розвитку наукового знання й науки взагалі, і давно не використовується ані філософами, ані вченими-практиками.

Без значних уточнень складно цілком погодитись з думкою про те, що сучасна наука дискредитує наукові здобутки минулого, а в розвитку філософського знання така закономірність не виражається [2, с.10]. Філософія як форма знання зародилася набагато раніше, ніж наука, яка є явищем Нового часу. І, якщо відволікти увагу від творів Платона і Арістотеля, на які покладається Горський, то в історії філософії, як і в історії науки, можна відшукати величезну кількість представників, філософських течій, напрямків, шкіл та систем, які мають виключно історичну цінність.

На наш погляд, одним із визначних здобутків Горського є аргументування змістовної типологізації досліджень з історії філософії, яка використовується ним для досліджень історії вітчизняної філософії. На основі аналізу сучасних досліджень з методологічних та теоретичних проблем історико-філософської науки Горський виділяє два основні аспекти історико-філософського дослідження: функціональний та генетичний, кожен із яких охоплює ряд дослідницьких завдань. До функціонального аспекту філософ відносить:

- 1) «вивчення особливостей діяльності з розширення і збагачення авторського смислу в колі однодумців», інакше кажучи впливу інших філософських ідей на значення вчення кожного філософа;
- 2) значення певної філософської ідеї в історії культури;
- 3) розвиток процесу трансформації суті і значення авторської ідеї на різних етапах дослідження філософської теорії [2, с.22].

Генетичний аспект історико-філософського вчення включає в себе завдання, які пов'язані зі значенням загальних культурних аспектів, що зумовили появу певного філософського запитання, теоретичне становлення ідеї, «народженої цим запитанням» і «виявлення смислу, який несе в собі твір» [2, с.29].

На основі різних розумінь зазначених методологічних засад та універсальних завдань Горський виділяє три головні типи історико-філософських досліджень, які позначаються термінами: «історія філософської теорії», «історія філософської думки» та «історія філософів». Цілком зрозумілим є факт, що ці типи досліджень функціонують і як способи перебудови розвитку філософії в Україні, однак, на нашу думку, можна зафіксувати значну нерівномірність їх розвитку.

Все більшої актуальності набирає «історія філософської теорії», суть якої в аналізі основних закономірностей розвитку професійної філософії, розробці теорії історико-філософського процесу та методології його пізнання. В галузі історії української філософії дослідження такого типу є нині малопоширеними. Проте дедалі більше науковців вказують на актуальність і необхідність таких розробок.

Горський розуміє «історію філософської думки» як частину історико-філософських досліджень, спрямовану на пізнання розвитку філософської думки у культурно-історичному контексті, визначення взаємозалежності філософії з іншими сферами суспільного життя – політикою, релігією тощо. Змістом цього виду реконструкції історико-філософського процесу є визначення контексту, у рамках якого утворюється особистість філософа, виникає і розвивається філософська проблематика [2, с.23].

Особливу увагу Горський присвоює третьому підходу реконструкції - «історії філософів». Цей тип, на його думку, дозволяє уникнути загроз деперсоніфікації історико-філософського процесу, впроваджуючи до предмету історико-філософського дослідження особистість філософа. «Тут історія філософії виступає як... поле діяльності тих неповторних особистостей, які пручаються у відповідь на спроби повивати їх у «типовий образ», «загальні закономірності», - зазначає Горський» [2, с.27]. Також, з третім типом реконструкції, вчений пов'язує введення важливого, на його погляд, принципу

«презумпції рівноцінності», згідно якого вклад кожного філософа у процес росту цієї науки є тотожним з іншими.

Отже, роблячи висновок, слід зазначити, що історія філософії України знаходиться на такому етапі свого розвитку, коли особливої актуальності набуває саме «історія філософської теорії», а не такий тип осмислення історико-філософського процесу, як, уживаючи термін Горського, «історія філософської думки». Слід зазначити, що один тип історико-філософського дослідження не дискредитує інший в контексті проблем розвитку історії філософії України, а є його логічним продовженням (як це можна побачити в історико-філософській теорії Гегеля). Тим більше, ці два типи реконструкції є відносно автономними сферами історико-філософського пізнання та мають паралельний характер розвитку. Вони суттєво відрізняються лише за суб'єктом пізнання, оскільки в «жанрі» історії філософської думки України може працювати і непрофесійний історик філософії (як свідчить сучасна дослідницька література, це може бути і філолог, і історик, і мистецтвознавець), тоді як для усвідомлення проблем розвитку історії української філософії як науки, теорії історико-філософського процесу в Україні взагалі, необхідною постає фахова (академічна) історико-філософська підготовка.

### **Література:**

1. Горський В.С. Філософія в українській культурі (методологія та історія).- Філософські нариси.-К.:Центр практичної філософії,2001. – 236 с.
2. Горський В.С. Біля джерел.-К.: Видавництво Києво-Могилянської Академії, 2006.-262 с.